

УДК 336.71:368(477)

JEL Classification: G22, G28, E58

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250831.04>

Конюшенко М. В.,

магістр з фінансів, економічний факультет,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВПЛИВ НОВИХ ВИМОГ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

З 1 січня 2024 року в Україні запрацювала нова регуляторна архітектура страхування: набрала чинності нова редакція Закону України "Про страхування" №1909-IX, а Національний банк України завершив масштабне оновлення підзаконної бази - від класифікації видів страхування до вимог до капіталу, системи управління та процедур авторизації. Ці зміни мають подвійний ефект: короткостроково - стимулюють очищення ринку та перебудову бізнес-моделей, довгостроково - вирівнюють стандарти із європейськими підходами до платоспроможності та ризик-орієнтованого нагляду, підвищуючи стійкість страхового сектору до шоків війни та післявоєнної відбудови.

Основні нововведення полягали в наступному:

1) Перехід від "видів" до "класів" страхування

Новий Закон ввів 23 класи (з них 5 - life) замість понад 50 "видів". Це спрощує ліцензування і дає НБУ гнучкіший інструмент для політики доступу на ринок. Відповідну деталізацію та перелік ризиків закріплено Положенням НБУ №182 від 25.12.2023.

2) Система управління та ключові функції

Положенням №194 від 27.12.2023 встановлено вимоги до системи управління страховика (керівники, колективна компетентність, бездоганна ділова репутація), а також до ключових функцій - ризик-менеджменту, комплаєнсу, актуарної та внутрішнього аудиту. Фактично це "скелет" системи управління страховиків, на який НБУ спирається у ризик-орієнтованому нагляді.

3) Авторизація та стандарти доступу на ринок

Постановою №199 від 29.12.2023 уніфіковано форми та вимоги до пакета документів для отримання/підтвердження права на надання фінпослуг, включно з вимогами до бізнес-плану, структури власності та прозорості. Це підвищує бар'єр "входу" для слабких моделей і прискорює відтік неякісних гравців.

4) Платоспроможність і інвестиції: SCR/MCR

Постанова №201 від 29.12.2023 закріпила вимоги щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика: визначення

регулятивного капіталу, активів, прийнятних для покриття SCR/MCR, методики оцінки активів і ліміти інвестування. На додачу НБУ вносив зміни в 2024 році для уточнення техніки оцінки активів і переходів.

5) Валютні обмеження під час воєнного стану і їх узгодження з новим законом

У лютому 2024 НБУ технічно "підтягнув" валютні обмеження для страхового сектору до термінології та норм нового закону й Постанов №199 та 201, щоб уникнути регуляторних колізій.

6) Фінансова звітність та IFRS 17

НБУ просуває застосування IFRS 17 для більш прозорості та порівнянної звітності про страхові контракти, оскільки це покращує якість даних для нагляду та інвесторів.

Як же ці зміни впливають на фінансову стійкість страхового ринку?

1) Капіталізація та очищення ринку

Жорсткіші вимоги до мінімального капіталу і покриття SCR/MCR підвищують вартість "регуляторної ліцензії" та пришвидшують вихід слабокапіталізованих компаній. За даними НБУ, станом на 1 липня 2024 року понад 30 страховиків порушували вимоги SCR/MCR; частина з них уже подали плани відновлення капіталу, а близько третини - залишили/залишають ринок. Це прямий механізм підвищення середньої якості капіталу та зниження системного ризику "доміно".

2) Пропорційність і перехідні періоди

Закон передбачає базовий і спрощений підходи до розрахунку капіталу, а також перехід на спрощений підхід протягом перших трьох років – це зменшує шок для малих гравців і стримує надмірну консолідацію "за будь-яку ціну", водночас утримуючи вимоги до платоспроможності на релевантному рівні.

3) Підвищення якості управління ризиками

Вимоги №194 до системи управління переводять ризик-менеджмент, комплаєнс і внутрішній аудит із формальностей у ядро бізнес-процесів. Для НБУ це дає можливість калібрувати нагляд залежно від профілю ризиків, а для компаній - зменшити частоту помилок у ціноутворенні, резервуванні та інвестуванні. У підсумку падає ймовірність дефолтів окремих страховиків через управлінські збої.

4) Чистіші баланси та якісніші активи

Оновлені правила до активів, прийнятних для покриття капіталу, і додаткові вимоги до аудиторських звітів щодо якості активів скорочують простір для "креативного" обліку. Це робить показники платоспроможності більш реальними, що прямо підсилює стійкість і довіру споживачів.

5) Прозорість та інвестпривабливість

IFRS 17 і уніфікація класифікації класів спрощують порівняння компаній для інвесторів і перестраховиків. У середньостроковому горизонті це здешевлює

залучення капіталу та розширює перелік контрагентів, з якими українські страховики можуть працювати на паритетних умовах.

б) Регуляторна узгодженість у форс-мажорних умовах

Синхронізація валютних обмежень із новим законом зменшує правові ризики під час транскордонних виплат і перестраховування та полегшує операційну роботу в умовах воєнного стану. Це опосередковано підтримує безперервність виплат і сервісу клієнтам.

Огляд фінансового сектору від НБУ фіксує:

- і life-, і non-life-сектори були прибутковими у I півріччі 2024 року;
- водночас частина компаній не виконувала SCR/MCR і мусила подавати плани відновлення або полишати ринок;
- структура активів life зосереджена у високоліквідних інструментах (депозити, ОВДП), тоді як non-life - більш диверсифікована, але зі зростанням частки високоліквідних компонентів у 2024 році;
- загалом іде переформатування ринку через "вихід" слабких гравців і зміцнення капітальної бази тих, хто залишається.

Ці факти підтверджують, що нові нормативи спрацювали як стрес-тест у дії: вони не просто підвищили вимоги на папері, а й зумовили реальну ротацію учасників, підвищивши середню якість капіталу та керованість ризиків у секторі.

В той же час такі кардинальні і швидкі зміни мають зворотню сторону:

1. Неповнота вторинного регулювання. На початку 2024 року частина підзаконних актів, що мали деталізувати процедури за окремими класами страхування, ще перебували в процесі розробки/узгодження, що створювало регуляторну невизначеність для окремих продуктів.

2. Навантаження на малі компанії. Навіть зі спрощеним підходом інвестиції у ключові функції та IT/дані для відповідності постановам №194 та №201 – відчутні. Ризик надмірної консолідації пом'якшується поетапністю та пропорційністю, але підтримувальні інструменти (наглядовий діалог, методички, "скринінг" планів відновлення) лишаються критично важливими.

3. Зовнішні обмеження через воєнний стан. Валютні правила, навіть пом'якшені й синхронізовані, залишають операційні "тертя" для перестраховування та трансграничних виплат. Це фактор, який регулятор знімає поступово за наявності макро-простору.

4. Технічна складність IFRS 17. Перехід до нової облікової моделі вимагає якісних даних, актуарної експертизи й системної взаємодії з аудиторами; без цього ризик некоректних оцінок зростає.

Можна сформулювати наступні рекомендації:

- Утримувати пропорційність нагляду: масштаб і глибина перевірок – за профілем ризику, із фокусом на виконанні планів відновлення SCR/MCR.

- Завершити вторинне регулювання за класами й забезпечити стабільність правил протягом перехідного періоду – це зменшить премії за регуляторний ризик.
- Поглиблювати якість активів: чіткі критерії прийнятних активів і регулярні огляди якості портфелів/оцінок.
- Підтримати впровадження IFRS 17 через практичні гайдлайни, кейси та круглі столи з аудиторами/актуаріями.
- Калібрувати валютні послаблення пропорційно до макростабільності, пріоритезуючи страхові операції з високим значенням для безперервності виплат.

Таким чином, нова регуляторна рамка НБУ докорінно підвищує якість управління, капіталу і прозорості у страховому секторі. Доказом є одночасна прибутковість галузі у 2024 році та цілеспрямоване очищення від гравців, що не відповідають SCR/MCR. Певні тертя (вартість відповідності для малих компаній, поетапність валютної лібералізації, складність IFRS 17) – це інвестиції в довгострокову стійкість. У підсумку ринок стає менш фрагментованим, краще капіталізованим і ближчим до європейських стандартів - тобто більш стійким до воєнних і післявоєнних шоків.

Список використаних джерел

1. Національний банк України. "Актуалізовано валютні обмеження у сфері страхування" (19.02.2024). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/aktualizovano-valyutni-obmejennya-u-sferi-strahuvannya>.
2. Закон України "Про страхування" №1909-IX від 18.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20>.
3. Постанова НБУ №182 від 25.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0182500-23>.
4. Постанова НБУ №194 від 27.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0194500-23>.
5. Постанова НБУ №199 від 29.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0199500-23>.
6. Постанова НБУ №201 від 29.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0201500-23>.
7. НБУ. Огляд небанківського фінансового сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-veresen-2024-roku>.
8. IFRS 17 – матеріали НБУ (травень 2023) та галузеві огляди впливу IFRS 17 (2024). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MSFZ_17_NBU_6_pr_2023-05-11_en.pdf?v=4&utm.com.